

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Мариана Г. Лазарова

за дисертация на тема „ПАСИВНОСТ, ЗАЛОГ И ПРИЧАСТИЯ В СЪВРЕМЕННИЯ
БЪЛГАРСКИ ЕЗИК”

за присъждане на образователната и научна степен „доктор”

на Милена Ст. Видралска

Професионално направление 2.1. Филология,
докторантска програма Български език (Морфология)

Научен ръководител доц. д-р Константин Куцаров

Със заповед № Р33 – 1437 от 13.04.2017 г. на Ректора на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски” съм определена за член на научно жури с ангажимент да напиша становище за дисертационния труд на Милена Ст. Видралска, докторант в Катедрата по съвременен български език към Филологическия факултет на Университета.

Докторантката М. Видралска представя класически дисертационен труд. Тръгва от утвърдена и добре разработена теоретична постановка (теорията на Бондарко за функционално-семантичните полета), опира се на традициите на Пловдивската лингвистична школа (трудове на Иван Куцаров, Константин Куцаров, Красимира Чакъров и др.) и дава своя научноинтерпретационен принос като приложение на теорията и продължение на традициите.

Избраната тема е трудна. Свързана е със спорна като научно тълкуване категория, каквато е залогът (споровете са дали е морфологична, синтактична или лексикална); изследователите не са единодушни и по отношения броя на съставлящите категорията грамемите (брой залози – от два до шест!); дори в рамките на граматичните интерпретации възникват противоречия и проблеми с очертаването на категориалното ядро.

Въпреки спорния статут и въпреки различните авторитетни мнения на български и чуждестранни лингвисти, Милена Видралска има ясно формулирана теза. Тя позиционира категорията залог в сферата на морфологията, т.е. според авторката ядрото е морфологично, тъй като главното значение се изразява на основата на словоформата, а не на словосъчетанието. Синтактични средства за изразяване на залоговостта има, но те попадат в периферията на семантичното и структурното

изразяване. Като същинско ядро на функционално-семантичното поле на залоговостта М. Видралска определя страдателното причастие като експликатор на пасивната залоговост, която е маркираният член в опозицията активност~пасивност. Така тя разширява обсега на категорията залог и я разглежда не само като глаголна, но и като атрибутивна, т.е. поставя нейната формално-семантична принадлежност не към вербалната, а към партиципиалната парадигма („Отношението между залога като морфологична категория и причастието като хибридна форма е неизменно, както и това, че всъщност залогът може да се характеризира като чисто причастна категория, тъй като реализира функционалността си единствено в рамките на причастието.”)

За да аргументира тезата си, М. Видралска смело си позволява две отклонения от традиционната (или по-точно школската) българска граматика: в класификацията на думите като части на речта въвежда нова част – причастия; оспорва броя на причастията, като не приема самостоятелния партиципиален статут на т. нар. минало несвършено деятелно причастие. В българската лингвистична литература спорадично и двете са били обект на научно наблюдение, но М. Видралска ги обединява и ги синхронизира в аргументацията на тезата си. Това, разбира се, отваря доста въпроси, като например деепричастието, отглаголните съществителни, числителните бройни и числителните редни също ли имат самостоятелен статут като части на речта, но тези въпроси не се отнасят пряко към обекта и предмета на конкретното изследване.

Посочвайки, че категорията залог има партиципиален генезис и определяйки причастните форми като неин конкретен експликатор, всъщност М. Видралска по много елегантен начин примирява морфологичното и синтактичното интерпретиране на залоговостта, като успява да остане инвариантно в полето на граматиката. В това морфо-синтактично пространство обаче се пораждат някои противоречия. На стр. 15 в автореферата докторант Видралска казва: „*Словосъчетанията* от типа спомагателен глагол + страдателно причастие препращахме към най-близките до ядрото периферни средства...” на следващата страница се казва: „Централно място в периферията на функционално-семантичната категория залог заемат *словосъчетанията* на спомагателния глагол съм/бъда + минало страдателно причастие. Според нас те са синтактично средство за изразяване на пасивност (...) Конструкцията има изцяло предикативна функция, чиято цел е да реализира пасивността на изреченско ниво.” Давам тези два цитата, за да покажа защо за мене не става ясно становището на автора – спомагателен глагол съм + страдателно причастие словоформа ли е, или словосъчетание? След това, при описание на синтактичните средства за изразяване на

пасивност конструкции от типа съм + минало страдателно причастие се определят като предикативно словосъчетание. В изречението *Човекът е ранен* причастната форма *ранен* е дефинирана като сказуемно определение. Това поражда поне два въпроса: в изречението *Човекът е паднал* причастиято *паднал* също ли е сказуемно определение, или *е паднал* е аналитична глаголна словоформа; наистина ли в изреченията *Човекът е ранен* и *Намериха го ранен* причастиято *ранен* изпълнява една и съща синтактична роля на сказуемно определение? Ако се обърнем към други падежни славянски езици, ще видим, че в двете изречение тази дума ще е в различен падеж, т.е. с различна синтактична роля.

Традиционните спорове за морфологичния или синтактичния статут на категорията залог не са случайни. Историята на лингвистиката пази и помни много аргументи и в полза на едната, и в защита на другата теза. М. Видралска обявява термина глаголен субект за ирелевантен по отношение на залоговостта като категория, тъй като за нея ядро на функционално-семантичното поле на залоговостта е морфологичната причастна категория залог и партиципиалните лексеми са нелични. От друга страна, авторът казва: „изразяването на пасивност е тясно свързано със съществителните имена, тъй като основната функция на причастните форми е образуването на *атрибутивни словосъчетания*, в които те пряко участват или чрез предикат характеризират съществително име или друга субстантивирана част на речта”. С въвеждането на термините *словосъчетание* и *предакативност* М. Видралска навлиза с полето на синтаксиса. Това, което не позволява на концепцията да се разпадне, е твърдението, че в категорията авторът определя същинско ядро – самостоятелно употребените причастни форми, и ядрена периферия – спомагателен глагол съм + страдателно причастие.

Периферните средства за изразяване на залоговостта са прецизно систематизирани, добре илюстрирани и анализирани. Обърнато е внимание и на транспозициите. Може би в бъдещи изследвания ще е добре М. Видралска да обърне внимание на семантично-стилистичния потенциал, кодиран в тези транспозиции и да потърси отговор на въпроса свързани ли са те с някакви личностни психически или други комуникативни особености.

Смелостта на М. Видралска като лингвист се проявява и в подкрепата, която чрез анализи оказва на непопулярната и отсъстваща в традиционните (школски) граматички постановка, че т. нар. минало несвършено деятелно причастие не е в

същността си причастие (не изпълнява атрибутивни функции), а е форма за образуване на конклузив и ренаратив.

Убедителен е отговорът, който дисертантката дава на въпроса защо няма възвратни страдателни причастия. Що се отнася до способността на пасивните причастни форми да се степенуват или не, мисля, че тук има значение лексикалната семантика.

Разсъждавайки върху връзката транзитивност~интранзитивност и залоговост, М. Видралска потвърждава утвърдената теза, че тази връзка е важна за залоговата парадигма от гледна точка на възможността да се образува форма на страдателно причастие, което да експлицира пасивната семантика. В съвременния български език обаче има конструкции, в които се появяват страдателни причастия от типични непреходни глаголи, и то само в една форма, формално съвпадаща със среден род – *В стаята е влизано, На леглото е седано, По тревата е ходено*. Добре ще е, след като така дълбоко е навлязла в темата, Видралска да обърне внимание и на тези форми, които в българската лингвистична литература са констатирани, но недостатъчно анализирани.

В заключение ще обобщя впечатленията си от автора и от неговия дертационния труд.

- М. Видралска е лингвист с развито абстрактно мислене, което ѝ позволява да навлезе в дълбочини с мъртво вълнение и да успее да изплува.
- М. Видралска е смел изследовател, който не бяга и не се плаши от трудни и дискуссионни теми. Поема риска да отстоява нетрадиционни схващания. В науката това е положително качество, защото традицията е ценност, но рутината и подчинението водят до застои.
- Когато говори за ядро на функционално-семантичната категория залоговост, дисертантката различава същинско ядро и ядрена периферия, което ѝ позволява по елегантен начин да доближи морфологичната и синтактичната интерпретация на залоговостта, оставайки инвариантно в сферата на граматиката.
- Предложената ревизия на причастните форми заслужава внимание и има принос в българската лингвистика.

- Много добре представени са алтернативни начини за изразяване на семантиката на пасивността, респективно залоговостта, чрез лексикални средства, граматични транспозиции и др., което показва динамиката за изразяване на понятията в общоезиков план.

В заключение мога да кажа, че разработеният от Милена Ст. Видралска дисертационен труд на тема „ПАСИВНОСТ, ЗАЛОГ И ПРИЧАСТИЯ В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК” е зряло, компетентно, сериозно научно изследване по трудна, но актуална и значима за българското езикознание проблематика. Това е основанието ми да предложа на уважаемото научно жури **да присъди образователна и научна степен „доктор“** на Милена Ст. Видралска по научната специалност „Съвременен български език”, шифър 05.04.17

Автор на становището – доц. д-р Мариана Лазарова,
преподавател в Бургаския свободен университет

05.06.2017 г.

Гр. Бургас